

הלכות קריאת שמע סימן נח נט

י שם במקרא ח' לפשוט
הרי"ף והרמב"ם שם
כ' הרא"ש שם
ל' ברכות ט' מ שם ח'
ה' הרא"ש שם לדעת רב
הא גאון ס' קל"ב
שם רבנו תמים ע' שם

*בלא ברכות יחזר לקרותה בזמנה עם הברכות. ועין לקמן סימן ס (ב"י סי' מ"ו): ה' אם נאנס ולא קרא קריאת שמע ערבית עד שעלה עמוד השחר, מין שעדין לא הגיז (כ) החמה קורא קריאת שמע ויוצא בה ידי חובת קריאת שמע ערבית; ו'אם היה אנוס באותה שעה לצאת לדרך מקום גרודי חיה ולסטים, (כא) לא יקרא אָז קריאת שמע פעם (כב) שנית לצאת בה ידי חובת קריאת שמע של יום, שמאחר שעשה לאותה שעה לילה אי אפשר לחזור (כג) ולעשותה יום: ו' אף-על-פי שזמנה נמשך עד סוף השעה השלישית, אם עברה שעה שלישית ולא (ד) קרא, קורא אותה בברכותיה כל (כה) שעה רביעית שהוא שלישי היום, ואין לו שָׁכַר פְּקוּרָא בזמנה. ו'אם (כו) עברה שעה רביעית ולא (ד) קרא, (כז) *קורא בלא ברכותיה כל היום: ז' אם לא קרא קריאת שמע ערבית יש לה תשלומין ביום, (כח) שיש לה תשלומין (ט) [ט] בערבית, וכן אם לא קרא קריאת שמע בערבית יש לה תשלומין ביום, (כט) ויש חולקים:

נט דין ברכה ראשונה ב'יוצר', וכו' ה' סעיפים:

א * ברנף אתה ה' אלהינו מלך העולם יוצר (6) [6] (א) אור ובורא חשך, בתקנו להזכיר מדת לילה ביום להוציא מלב

א ברכות י"א
ב תלמודי רבנו
יהודה שם

שערי תשובה

[ט] בערבית. עב"ט מ"ש להקשות על המ"ל ע"ש שהם מדברי הרב המגיה שם, ואין פגנתו להקשות על ה"א דיש לו תשלומין רק אדרכא קשיא לה על המ"ד אין לו תשלומין, מן הדמם בשל ק"ש ותפלת מחרת מחמת מחרתה, וכיון דמחרתה דתפלה דרוגא במידי הר"ל מענת לא יוכל לתקן, גם בשל ק"ש דרוגא ככה"ג הוא, וקצר בלשונו וכתב כאמור לעיל דהינו ע"מ מה שהעתיק שם במ"ל לפני זה דברי הש"ס וכתבטל במידי מוקי לה ע"ש: [6] אור. עב"ט. ועין בעטרת'אגנים שלא לומר ומלך עולם רק מלך עולם כו', ובמדרגתם כתב ומלך עולם וכן הוא במקרא בירמיה. וכתב בש"צ שמפאן מוכח כמ"ש בלחם רב ס' א' ודווקא בתפלה צריך לדבר בלשון ברור אבל בתארי הש"י א"צ לכך ודי שנאמר התארים כמו שכתובים בתורה ע"ש, והב"ט כתב מדברי הלחם רב לענין מלת קונינים ש"כ האר"י כו' וא"כ גם כזה אין להקפיד ויש לומר ומלך עולם, ועין שם בלחם רב כי רצון קונינים בא בלשון רבים להפארת כמו אלהים גדושים שכן לשון התקרא, ונ"ל שא"צ לזה כי הרובי הוא על הקנינים וע"ד שאמר חשך ימשמש בתפלה של ראש. מעריצים ומקדישים פלם כמ"ם, ויש גורסין בנ"י.

באר היטב

יצא אפלו בדיעבד וצריך לחזור ולקרותה, ב"ח: (f) קרא. אפלו בפשיעה, ט"ז: (ד) קרא. אפלו באנס, ט"ז: (ט) בערבית. ומבני לה לאקדומי חובת שעתא ברישא, מ"א. עין בספר משנה למלך בפ"ג מהלכות תפלה שהקשה שם: ותמה לי שהרי למוד צרוף הוא בדינו מענת לא יוכל לתקן, זה בשבטל ק"ש וע"ש, וכן נהגו להקשות על ה"א דס"ל דיש לו תשלומין. ואחר המחילה, לא עין יפה בסוגיא תחלת פ' תפלת השחר דשם מסקנן שבטל במידי וק"ש שנה לתפלה מדקאמר זה בשבטל ק"ש או תפלה ועל זה משני רבשל במידי וד"ק, עין יד-ארתן ועין בפרי תנ"ש:

(6) אור. צריך להפסיק בין יוצר ובין אור כי היכי דלא ישממע יוצרו. משרתים ואשר משרתיו ר"ת מו"ם והוא שם אחרון משם ע"ב, לכן יש לדקדק שלא ידלג וא"ו של ואשר. כשאומר יוצר אור ימשמש בתפלה של יד וכשאומר ובורא והאומרים כמ"ם צריכים להפסיק בין ממליכים לאת שם האל המלך. רצון קונינים ולא

באור הלכה

ונראה לי ראה' לדברי'הם²⁰ מדברי הרשב"א, והוא בסיומן זה בבית-יוסף, דמפיון שעלה עמוד השחר שפיר מצי קרי יוצר אור וכאנשי משק, והרי אנשי משק ארו יוצר אור זמן הרבה אחר שחיתת המיני, כדאיתא ברש"י ברכות י"א ע"ב ד"ה ברב, ויחשיתת המיני הנה אחר שהאיר פני המנוחה, כדאיתא ביומא ריש פרק ג' ומה אנה' היא, דאור נקרא אפלו קדם שהאיר פני המנוחה? אלא ודאי דעמוד השחר נקרא משתאיר פני המנוחה²¹. ולפי זה; וצא לנו גם-כן קלא לענין בדיעבד לקריאת שמע של ערבית אם לא היה אנוס. ואף דאפתי יש להקשות על הרשב"א דמנא לה דתקף אחר שהאיר מצי לומר יוצר אור, דלמא שם שאני שנשתתה בהרבה ענינים אחר השחיתה. ואולי סבירא לה דהקנינים וריון לא נתאחר אצלם על-ידי'ה פ' אם מעט מן המעט: * בלא ברכות. משמע מדבריו דאם קראה בברכות אף בהם יצא. ולכאורה לפי מה שכתב המגן אברהם בסעיף קטן ה, עין שם, יש להסתפק אם יצא בדיעבד בכרפת יוצר אור; ומכל מקום נראה דאין צריך לחזר ולברך, דאנו צריכין רק לחשש לדעת רב האי גאון דדלמא ברבת יוצר הוה אמרי לענין לתחלה, כמו שכתב הפרי מגדים בסיומן זה עין שם: * קוראה בלא ברכותיה. עין במשנה בבודה.

משנה ברורה

וקרינן בה "ויבוקמוף", וכדיעבד העמידוהו על דין-תורה. ונדון באקרא בעלמא, (יג) דהינו פעם אחת בחדש, הוא דיוצא בדיעבד, אבל אם הוא רגיל לעשות פן, אמרו חכמים שאפלו בדיעבד לא יצא וצריך לחזור ולקרותה²⁴; מיהו אם שעת הדחק הוא, אפלו רגיל טובא שרי, דמאי הנה לה למעבד: ה' (כ) החמה. ומקצת אנשים שנים באותו הזמן, לכן בשעת הדחק קרינן בה גם-כן "ויבשכבך"²², אבל בלאו הכי אפלו בדיעבד לא יצא²³: (כא) לא יקרא. ויש חולקין בזה, עין אליה בבה ובבאור הגר"א: (כב) שנית. אפלו (יד) אחר שאגיע הזמן דשפייר את חברו ברוח ארבע אמות: (כג) ולעשותה יום. אלא (טו) ימתין אולי יודמן לו לקרותה בזמנה בהלכתה: ו' (כד) קראה. אפלו (טז) בפשיעה. ונראה פשוט דמה שכתב "ולא קראה" לאו דוקא, דהוא הדין אפלו קרא אותה פלה מקדם בזמנה בלא ברכותיה, אלא לרבותא נקטה, דלא ימא

בין דלא קראה כלל עד עתה, גרוע יותר; וכן כתב בהד"א בבית-יוסף, סוף סימן מו, עין שם. ובתשובת משכנות-יעקב סימן עז מפסק בזה היכא דמתחלה קרא את פלה, עין שם: (כה) שעה רביעית. דברכות (י) אינם שכינים לקריאת שמע, דאף-על-פי שנתקנו קדם קריאת שמע מכל מקום לאו ברבת קריאת שמע היא, שהרי אינו מברך "אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרות שמע"²⁴, והרי הם כמו תפלה, ולפיכך דינם כמו תפלת השחר שהוא רק עד שלישי היום: (כו) עברה שעה רביעית. אפלו (יח) נאנס, אפלו הכי מפאן ואילך הפסיד הברכות. ואם ברך (יט) הוי ברכה לכשלה, ועין בבאור הלכה: (כז) קוראה. עין בלבוש שכתב: יכול לקרותה וכו', והפננה הוא ששוב שיקראנה כדי שיקבל עליו על מלכות שמים, אבל אינו מחיב, שאינו מקים בזה המצוות-עשה דקריאת שמע, וכמו שהספימו כל האחרונים, שאין נמשך זמן קריאת שמע מן התורה רק עד שלש שעות וכו'". ודע, דמכל מקום פרשת יציאת או שארי פסוקים שהם מזכירת יציאת מצרים²⁵ מחיב מן התורה כל היום, דהא מן התורה לא נקבע זמן לזכירתה²⁶, וכמו שכתב השאגת-אריה סימן י' דעד הערב הוא זמן לזכירת יציאת מצרים, עין שם: ז' (כח) שיש לה תשלומין. אין הפננה שיצא בזה ידי קריאת שמע, מאחר שכבר עבר זמנה ואינו אלא פקודא בתורה, רק שלכתחלה צריך להשלימה כמו תפלה, על-כן (כ) מבני לה לאקדומי חובת שעתא ברישא, ותקף אחר מעריב יקרא עוד "שמע" בבביל זה הפעם שחסר²⁷, אם בשוגג חסרה, כמו שנתבאר לקמן בסיומן קח: (כט) ויש חולקין. הגר"א והברפ"ייוסף הכריעו דעזה זו: (א) אור. צריך להפסיק בין "יוצר" ובין "אור" פי היכי דלא לשממע "יוצרו". ועין בבאר היטב ובשערי-תשובה מה שכתב עוד בזה:

שער הציון

(יג) ב"ח ואלהי רבה ומגן-גבורים: (7) פרי-מגדים, דלא קמנתי-בהו. ועין מגן-גבורים: (10) בית-יוסף: (10) ט"ז: (י) רשב"א: (יח) ב"ח וט"ז ופרי-מגדים: (יט) רא"ש וטור: (כ) מגן-אברהם:

הלכות קריאת שמע סימן נט

ביאורים ומוספים

אמר מילים שאינן של שבה, האם דינו כמי שאמר ברכה אחרת, ונשאר בצי"ע.

[משנ"ב ס"ק ז]

ואם קצה ולא נזכר עד שהתחיל "אֱהָבָה רַבָּה" לא יפסיק בניתים, רק יסיים כפסדר ברכת "אֱהָבָה רַבָּה" וְאַחֲרָיָהּ יֹאמַר "יוצֵר אוֹר" קדם קריאת שמע⁵.

3) ואפילו אמר רק את המילה 'אהבה', כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל בסוף הספר תשובה מוד) שיתכן שנקראת התחלה, כמו שכתב המשנ"ב לקמן (סי' קיד ס"ק כח) לגבי מי ששכח 'מוריד הגשם', שאם התחיל תיבת 'אתה' של 'אתה קדוש' שחזור לראש התפילה, כיון שנחשב שכבר התחיל את הברכה שאחריה.

ואם לא אמר כלל ברכת 'יוצר אוֹר' קודם קריאת שמע, כתב בשו"ת אנרות משה (או"ח ח"ה סי' ד לסי' נט ס"ב) על פי המג"א (ס"ק א) שיאמרנה אחרי שמונה עשרה, והוסיף, שהוא הדין אם לא אמר ברכת 'אהבה רבה'. וכן משמע במשנ"ב לקמן (סי' ס ס"ק ה) שיכול לאומרו לאחר שמונה עשרה, ומקורו במג"א הנ"ל.

[משנ"ב ס"ק ח]

אז אֶמְצֵעֶיהָ צְרִיכָה לִהְיוֹת פְּדִינָה⁴.

4) ומי שדילג קדושת 'יוצר אוֹר', כתב הגרש"ז אויערבך (שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ב) שיצא ידי חובה ואינו חוזר, כי זו רק תוספת ואינה עיקר הברכה של 'יוצר אוֹר' שהיא להודות להשם על המאורות [וראה להלן ס"ק כח מה שנכתב שם מדברי הגרש"ז אויערבך].

[ביה"ל ד"ה ומכר]

דְּהָא הָיִי יוֹתֵר מְקַדֵּי דְבוֹרָה⁵.

5) ומשמע שמוחשבים את שיעור התוך כדי דיבור מאמירת 'אשר בדברו' ולא מאחרי שסיים 'המעריב ערבים', ולכן כתב שהוא יותר משיעור תוך כדי דיבור, אמנם, במשנ"ב לקמן (סי' תפז ס"ק ד) כתב שמועיל תיקון תוך כדי דיבור כל שלא שהה תוך כדי דיבור מסיום הברכה, וכן כתב במשנ"ב לקמן (סי' רסז ס"ק ט וסי' תקפב ס"ק ז) שמשערים מסיום הברכה (הערת שיח הלכה ס"ק ד).

[ביה"ל ד"ה ולא אמר 'יוצר אוֹר']

דְּהָלִי רַק בְּחִמִּימַת הַפְּרָכָה לְבַד, שְׂאָם חָתַם פְּדִינָהּ יְצָא⁶.

6) ומטעם זה כתב לקמן (סי' קיז ס"ה ד"ה אם, וסי' קיט ס"ג ד"ה אם) שגם בתפילת שמונה עשרה אם חיסר קטע באחת מהברכות, אף דבר שהוא מעיקר הברכה ובגון שחיסר בברכת 'תקע בשופר' את הענין של 'קבוצ גלויות', אם חתם את הברכה כהוגן, לדעת הגר"א הנ"ל יצא ידי חובה.

וכיון שספק ברכות להקל, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פ"ז הע' יב) שאם חתם כראוי 'יוצר אוֹר', אינו חוזר.

וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' יח אות א) לענין ברכת מעין שלש, שאם אכל משבעת מינים וגם מזונות, ובפתיחת הברכה הזכיר רק אחד מהם ואילו בסיום הברכה הזכיר את שניהם, שיש לצרף את דעת הגר"א הנ"ל ולא יחזור לברך. וראה מה שכתבנו במשנ"ב לקמן סי' רח ס"ק סד.

[ביה"ל ד"ה קוראה]

וְאִפְשָׁר שְׂשֵׁשׁ לִקְמָךְ עַל זֶה לִעֲנֵן אִם הָיָה לוֹ אֲנָסוֹס¹.

28) כאן כתב רק 'ואפשר' שיש לסמוך על זה, אמנם לענין מי שהיה אונן שנמשכה אנינותו עד ארבע שעות, צידד במשנ"ב לקמן (סי' עא ס"ק ד) שיש לסמוך על כך ולקרוא קריאת שמע בברכותיה. וכן כתב בספרו מחנה ישראל (דינים פ"א ס"ב ו-ו) בהנהגות לאנשי צבא.

ואשה שהיתה אנוסה ולא בירכה ברכות קריאת שמע בזמן, הורה הגרי"ש אלישיב (פניני תפלה עמ' קלט) שיכולה לברך לאחר ארבע שעות, כיון שהמשכנות יעקב שהתיר לברך עד חצות לא חילק בין איש לאשה.

סימן נט

דִּין בְּרָכָה רְאִשׁוֹנָה בְּיוֹצֵר¹

[משנ"ב ס"ק ב]

דְּרָקָא מִיַּד דְּהִינְנוּ בְּתוֹךְ כְּדֵי דְבוֹרָה¹.

1) בשיעור 'תוך כדי דיבור', כתב לקמן (סי' קכד ס"ק לד) שיש אומרים שהוא בכדי שיאמר שלש תיבות ויש אומרים ארבע תיבות. ולהלכה כתב (בסי' רו ס"ק יב ובשעה"צ שם ס"ק י וכן בסי' תפז ס"ק ד ובשעה"צ שם ס"ק ג ובסי' תקפב ס"ק ז) ששיעורו שלש תיבות, ולקמן (סי' רסז ס"ק ט) כתב ששיעורו ארבע תיבות. והורה הגר"ח קניבסקי (שער העין תשובה לג) שהעיקר הוא ששיעורו שלש תיבות, שכן סתם המשנ"ב בשני מקומות, ובשעה"צ לקמן (סי' תפז ס"ק ג) הרי תמה על הפמ"ג שכתב ששיעורו ארבע תיבות, והביא שכן פסק הרמב"ם וכן דעת רוב האחרונים ששיעורו שלש תיבות. ומה שכתב לעיל (סי' רסז ס"ק ט) לגבי מי ששכח בשבת ואמר "שומר עמו ישראל לעד" במקום "הפורש סוכת שלום" שלא יחזור רק אם שהה יותר מכדי שיעור אמירת ארבע תיבות, ביאר השיח הלכה (ח"ב סי' קיח אות ג) ששם גם אם לא יתקן הרי יצא ידי חובה, ואינו מפסיד שום דבר גם אם מתקן תוך שיעור אמירת ארבע תיבות, ואולי יריח שתיקן לפי הדעות שהשיעור הוא ארבע תיבות. ואם בתוך כדי דיבור נזכר שטעה וחשב כיצד לתקן את ברכתו, ובינתים עבר הזמן של תוך כדי דיבור, דעת הגרש"ז אויערבך (שש"כ פמ"ז הע' קצה) שאינו יכול לתקנה אלא צריך לחזור ולברכה, כיון שכבר אי אפשר לחבר את סיום הברכה עם תחילתה.

[משנ"ב ס"ק ו]

וְאִם תוֹךְ כְּדֵי דְבוֹרָה נִזְכָּר וְאָמַר "וְיוֹצֵר הַמְּאֹדוֹת" יְצָא².

2) ואם התחיל ברכת 'אהבה רבה', כתב לקמן (סי' תקפב ס"ק ז) לגבי עשרת ימי תשובה שאף על פי שאם אמר 'הא-ל הקדוש' יכול תוך כדי דיבור לחזור בו ולומר 'המלך הקדוש', מ"מ אם התחיל ברכה אחרת שוב לא מועיל התיקון וחוזר לראש. וכן כתב בבית"ל לקמן (סי' תפז ס"א ד"ה תוך כדי דיבור) שכיון שהתחיל ברכה אחרת אפילו תיבה אחת, שוב לא מועיל תיקונו, והניח בצע"ג את דברי הפמ"ג שפסק שאם חתם 'מקדש השבת' במקום 'מקדש ישראל והזמנים' והתחיל ברכת 'יצה', יכול לחזור ולתקן כל שלא אמר ארבע תיבות.

ובביה"ל (שם) הסתפק לגבי מי שלא התחיל ברכה אחרת אלא

הלכות קריאת שמע סימן נט

צב באר הגולה

האפיקורסים שאומרים שמי שברך אור לא ברא חשף: **ב** ג' אם טעה ואמר 'אשר בברכו מעריב ערבים' *ונזכר (ב) מיד ואמר 'יוצר אור' וגם סיים 'יוצר המאורות', יצא אכל אם אמר 'בברכו מעריב ערבים' (ג) *ולא אמר 'יוצר אור' או לא סיים 'יוצר המאורות', לא יצא. ואם אמר 'יוצר אור וכו'א חשף אשר בברכו מעריב ערבים' וגם סיים 'מעריב ערבים', לא יצא: (ד) והוא הדין אם לא אמר תחלה (ה) רק 'יוצר אור', *אם (ו) סיים 'מעריב ערבים', (ז) לא יצא (דברי עצמו לפרש כן הטור והרא"ש): **אכל אם סיים 'יוצר המאורות', מין שפתח 'יוצר אור' (ח) יצא אף-על-פי (ט) שהפסיק ב'מעריב ערבים': ג' י"ש אומרים שהקדשה שבי'יוצר' יחיד אומרה לפי שאינה אלא ספור דברים, ה"ש אומרים שישחיד (י) מדלגה ואינה נאמרת אלא בצבור, וי"ש לחש לדבריהם ולזהר שישחיד יאמרנה בנגון וטעמים בקורא בתורה. הגה ויברך (יא) פשט המנהג כסבא ראוונה ויחיד אומר**

נטוואי ונבי אליעזר מורנא ונבי ברוך והטור ורשב"א ותוספות'הדפוס סימן ח ובספר הפרדס שכן נהגו

באר היטב

לאל ברוך נעמימית הלמ"ד בקמ"ץ, ולמפלג אל חי הלמ"ד בספת"ח, והארי"ל ז"ל כתב פלם בקמ"ץ, עין ירא'הרן: (3) אור. פי' אע"פ שפיס' קרינו מין שמתחלו ואמצעו שלא פדין לא יצא. וכתב מ"א ונ"ל שאם לא נזכר עד שגמר אהבה רבה לא

באור הלכה

ואף שדעת הפרי תרש קדעת הרמב"ם שלא נמן קבע לברכות, כבר פסקו רב האחרונים וכמעט זמן קדעת הרא"ש והטור והשלח'ערוך. ועין בהשכות משכנות'יעקב בסימן עז שיעתו נוסח להכריע בדיבור עד תצות כמו בני תפלה, דקומא לן בסימן פט שאם עבר והזמיר'תפלה אף-על-פי'כן מתפלל עד תצות, עין שם. ואפשר שיש לסמוך על זה לענין אם היה לו אנס⁽²⁸⁾ שלא היה יכול לקרות הברכות עד ארבע שעות, כי מצאתי בספר מהרי"ל הלכות תפלה, שכתב בשם מהר"ש שהמנהג להקל בנאנס שלא להפסיד הברכות: * ונזכר מיד. עין במשנה ברורה הדין שכתבנו הפרי'מגדים בשם הב"ח והפרישה וטעמו בזה, ובאמת, דבריו אינם מוכנים, דהא הוי יותר מקדי דבור⁽⁵⁾, ואף אם נאמר דכנתו דמזכרין תבת 'יוצר אור' לתבת 'אשר בברכו' והוי כאלו אמר 'אשר בברכו יוצר אור', אף-על-פי'כן דבריו עריכים עינן גדול, ולא שכן סברתו כי אם לפי השלמ'ד'עמך דגמרא דרצה לפשט האבניא ונגמרת הרא"ש ופרשו ע"ש) אם נקט פסא דשכרא בידה וקסבר דתמרא הוא ופתח 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן' ונזכר וסיים 'שהכל נהיה בברכו' אם יוצא בזה, מי מזכרין תבת 'שהכל נהיה בברכו' להשם ומלכות שאמר מתחלה, מברכת שאומרת דאם פתח בשקדית ב'מעריב ערבים' וסיים ב'יוצר אור' והניו שאמר 'ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר בברכו מעריב ערבים יוצר אור וכו'א חשף' וכי עד סוף ברכת 'יוצר המאורות' יוצא בזה, אלקא דמזכרין אמרונה ופתיח 'ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, ולא חישין למה שאמר ב'מעריב ערבים' אשר בברכו מעריב ערבים' שהם תבות שאינן לענינא, תסם הוא דישק סברת הב"ח, והבריתא איני וזקא תוך כדי דבור, דאי לא הכי בודאי לא אמרין צורך, וכמו שפסק השלח'ערוך לקמן בסימן ט' סעיף ב', אכל לפי מה דדחי הגמרא האבניא וסבר דבעלמא לא אמרין צורך, ושם כיון דאמר רבה בר עובל: כדי להזכיר מרת יוס' בלש' ומדת לילה בזה, כי קאמר ברכה ומלכות מעקרא אמרונה ופתיח 'ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם' ופתיח דבריו, ונאין לדחות דבריו, דמפניו דבאמת פסקין ולא מנפשה האבניא אולין לקלא בענין דרבנן, ואס'כן מתיכי מית' לן להחמיר בענינא, אדרבה, וזל לאידך גיסא. גם בבית'יוסף משמע דיצא אפלו לא נזכר מיד, גם בלשנא דשלח'ערוך שכתב אחר'הרן: ולא אמר 'יוצר אור' לא משמע כתב"ח, דלדידה הנה לה לאשמעינן יותר רבותא דאפלו אמרו ולא מיד, ומרזין הפרי'מגדים בזה הוא דחק, ומה שזקט השלח'ערוך 'ונזכר מיד', האמת יורה דרך דהוא משום איתא דמלתא, כמו שכתב בעצמו בבית'יוסף, ובפרט דיש פה דעות מהראשונים דאפלו לא אמר כלל 'יוצר אור' רק שסיים 'יוצר המאורות' יצא, כמו שכתבנו לקמן: דל'פ'שנים בודאי יש לצורך דעתם להקל לענין אם לא אמר 'יוצר אור' מיד, וכמו שכתבנו במשנה ברורה סעיף'קטן ב' בשם הנהר' החיים: * ולא אמר 'יוצר אור'. עין במשנה ברורה. והנה כל זה לדעת השלח'ערוך וכל הפוסקים האחרונים (לכד תשרי תרש שיש לו שיטה אחרת בכל זה) דתרוונה בעינן שיהיו פדין: א. פתיחת הברכה או אמצעייתה, ב. חתימת הברכה. והג"א בבאור השיג על פסק השלח'ערוך בכמה ראיות ופסק לעקר כדעת הרשב"א המביא בבית'יוסף דמלו רק בחתימת הברכה לבד, שאם חתם פדין יצא⁽⁶⁾. גם במל'תמות בהרמב"ן מבאר לגרסתו קדעת הרשב"א, דאם סיים 'יוצר המאורות' אף שלא אמר בתחלה רק 'מעריב ערבים' אף-על-פי'כן יצא: * אם סיים 'מעריב ערבים' וכו'. עין במשנה ברורה סעיף'קטן ו' ודעת הב"ח דלא יועיל אף אם סיים תוך 'יוצר המאורות'. והוא לפלא, דלא גרע דבר זה ממי שאחזו כוס של שכר בידו וסבר שהוא יין וברך 'בורא פרי הגפן', ותוך כדי דבור נזכר וסיים 'שהכל נהיה בברכו', דמבאר לקמן בסימן ט' סעיף ב' דיוצא. ואף שראיתי באיזה אחרון שדחת קצת רצונו, לא נהירין דבריו, וכן מבאר להדיא בתלמידי רבנו יונה בברכות

משנה ברורה

ב (ב) מיד. וזקא מיד דהינו בתוך כדי דבור⁽¹⁾, אכל לאחר כדי דבור לא יצא, דלא קאי הברכה שפתח 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם' על מה שחזר ואמר 'יוצר אור', כיון שלא אמרו מיד. ומה שכתב אחר'הרן: ולא אמר 'יוצר אור', הוא הדין אם אמרו ולא מיד, כן כתב הפרי'מגדים בשם הב"ח והפרישה, אכל בדרך'החיים פוסק דאפלו אם לא נזכר עד קרוב לסוף הברכה, מכל מקום כיון שלא גמר אותה אין צריך להתחיל מראש ברכת 'יוצר אור' מתדש, רק יאמר 'יוצר אור וכו'א חשף' וכי עד סוף ברכת 'יוצר המאורות' יוצא בזה, וכן יש לנהג למעשה, כמו שכתבנו בבאור הלכה: (ג) ולא אמר וכו'. פרוש, אף-על-פי שסיים 'ברוך אתה ה' יוצר המאורות', כיון שמתחלו ואמצעו שלא פדין לא יצא, וצריך לחזור לראש 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם' פסדך עד אחר 'יוצר המאורות'. ועין בבאור הלכה: (ד) והוא הדין. קלי עלמא סוכרים פן, כמבאר בבית'יוסף, דהחתימה בודאי צריכה להיות פדין. ומה דנקט השלח'ערוך מתחלה: או לא סיים 'יוצר המאורות', אין פגתו וזקא באפן שטעה ואמר מתחלה 'אשר בברכו מעריב ערבים', רק נקטה לסימא מלתא דרישא. וגם מה דנקט: ואם אמר 'יוצר אור וכו'א חשף אשר בברכו מעריב ערבים' וכו', הוא משום דרצה לסיים כפי'סא דאם סיים 'יוצר המאורות' יצא אף-על-פי שהפסיק ב'מעריב ערבים', כמבאר בבית'יוסף: (ה) אור 'יוצר אור'. פרוש, וכל נסח של הברכה, לכד שטעה בהחתימה, אף-על-פי'כן לא יצא, דהא לא ברך בהחתימה על האור המתחיל להאיר ביום זה: (ו) סיים 'מעריב ערבים'. ואם (6) תוך כדי דבור נזכר ואמר 'יוצר המאורות' יצא, אכל אם שהה אחר שאמר 'המעריב ערבים' כדי דבור לא יצא, אף שאמר 'יוצר המאורות' לאחר כדי דבור, ויאמר עוד הפעם מברכת 'יוצר אור' מתחלה: (ז) לא יצא. ואם טעה ולא נזכר עד שהתחיל 'אהבה רבה' (3) לא יפסיק בינתיים, רק יסיים פסדך ברכת 'אהבה רבה' ואחר'הרן יאמר 'יוצר אור' קדם קריאת שמע⁽⁸⁾: (ח) יצא. תמצית זה הסעיף הוא, דשני דברים יש בברכת 'יוצר אור', דשקדית לעמקא: א. פתיחת הברכה או אמצעייתה צריכה להיות פדין⁽¹⁾. ב. חתימת הברכה. וזע דהוא הדין בברכת 'מעריב ערבים' דצריכה, כמבאר בברכות י"ב עמוד א, עין שם: (ט) שהפסיק ב'מעריב ערבים'. (ג) תוך כדי דבור של פתיחת 'יוצר אור' ואמר כל הנסח דצריכה לבד החתימה, אף-על-פי'כן לא אמרין שצנצק על'דידהו התבות הראשונות של 'יוצר אור': ג' (י) מדלגה. רק יאמר 'ואומרים ב'קורא קדוש, והאופנים וכו', ואומרים ברוך'. כתב בפרי תדש: אפלו אם היה יחיד מתפלל לבדו בשביל שאחר לבוא, כיון דאיבא צבור, אומרים אפלו בלחש לכלי עלמא: (יא) פשט המנהג וכו'. ובבאור הג"א הסכים להלכה לדעה

שער הציור

(6) דרך'החיים ופרישה, דלא כב"ח שפחמיר בכל ענין וכמו שכתב בבאור הלכה: (3) דרך'החיים בשם הרשב"א, דלא כמגן'אברהם: (7) מגן'אברהם:

הלכות קריאת שמע סימן נט

אזתה. (יב) וקשעונין קדושה זאת אומרים אותה (יג) בקול (א) [ג] רם (הגהת מיימוני בנוסח התפלות): ד (יד) יברכת יוצר ויערבית אומר (טו) * עם השליח צבור * גנחת: הגה יומהר לסיס (טז) קדם שסיסים השליח צבור (יז) ויענה אמן (יח) אחר שליח צבור (הגהת מיימוני פ"א מהלכות ברכות רוקח סי' רי"ח). ומיהו אם לא אקמה רק (יט) שמעיה משליח צבור יצא, דברכות (כ) אלו השליח צבור מוציא הצידי אף על פי (כא) שהוא בקי; מיהו אין השליח צבור מוציא (כב) הצידי (כג) * בפחות (ד) מעשרה (הרי" פ' מי שמתו). * ולא יענה אמן אחר סיים 'הבוחר בעצמו ישראל באהבה' משום (כד) דהוי

ז תשובת הרא"ש כלל ד סימן ט ח רבנו יונה בשם ר"מ ורמיה ורמב"ן

שערי תשובה

באר היטב
יפסיק אלא יאמר יוצר אור אחר י"ח, דסדר ברכות אינו מעבב כמ"ש סי' ס': (א) רם. כתב הרמ"ע סי' קב: בקדושה זו אם היה יושב ועמד ה"ז טועה, אבל אם היה עומד וישב נר שאינו חכם ע"ש, ומ"א כתב בשם הקנה דוקא מ'ש. בפשה ברורה ובכעיה קדושה הדלית בחולם, שכנה"ג ופר"ח וע"ת והיד"א אהרן. קשמגיע לארבע נפנות הארץ וצח הד' ציצית כידו השמאלית וניחים על לבו עד פרשת ויאמר וזו יתחם כדי מינו עד שיגיע לחיים ונקמים וישקם וניחים: (7) מעשרה.

הכתוב לאדוניהם למלך מצרים ע"ש: [ג] רם. עכ"ט שמיא כתב דוקא מי"ב וכ"כ בספר הפנאות, ומ"ש ובכעיה קדושה בחולם כתב בש"ז שפסוק הפנאות מכת"ו מהר"ו קדושה בשר"ק וקא אפלו אחר כ"ו וכן בספרים השנים, ובשיורי כנה"ג כתב בחולם שכן הוא בספר הכלות כו ע"ש. וכתב בש"ז שצ"ל לעמם השרפים לעמם שקשבים כמ"ש הרב וליה"ו. וכתב עוד: שמעתי מרדקאים כשאמר בתפלה זכור מלחמות צדור הנרגיש העין היטב שלא: היא מקרא כל חי' כו, ובתבות מקנה שלא יהא קורא באלף, והוא לשון מהר"ו, וכן פסוקי ישא בקנה מאת ה' יתיב קריאת האלף שלא יכון חי' מת. וכתב בלבוש השעם שבצבור ענין בקול רם

באור הלכה

האחרונה. ולפי שאין לזו מהמנהגים, נכון להרהר אם אומר ביהודי לאמר כגון וטעמים קטורא פסוקים⁽⁸⁾. וכן כתב הפריימגדים בשם הלבוש שטוב להרהר בזה: (יב) וקשעונין וכו'". וקדושה זו אם אפשר (ס) טוב לומר מ'ש: (יג) בקול רם. דוקא בצבור⁽¹⁰⁾, אבל ביהודי אומר בלחש, כן כתב באלה רבה, אבל בשערי תשובה כתב שאין קפידא אף ביהודי אם יאמרה בקול רם: ד (יד) ברכת יוצר. והוא הדין לכל התפלות דקריאת שמע: (טו) עם השליח צבור. דאף דמדינא יכול לכוון לצאת בקרבת השליח צבור אפלו תפי, ודוקא בתפלה אין השליח צבור מוציא את התפי, ויבלקמן בסמן קד, משום דרחמי ניהו וצריך כל אדם לבקש רחמים על עצמו, מכל מקום יהא רגיל לומר עם השליח צבור גנחת, (ו) שפינון ששם ברכות ארכות אין אדם יכול לכוון דתיר עם השליח צבור בשתיקה. והיום אין נוהגין לנהר לומר דוקא גנחת. ועין בבאור הלכה: (טז) קדם. דבאמצע אסור לענות אמן, כמו שנתבאר בסמן טו: (יז) ויענה אמן. אבל (י) ברוך הוא וברוך שמו" לא יאמר, דאפלו בפסוקי דומרה לא יפסיק לזה, וכמו שכתב המגן אברהם בסמן קד: (יח) אחר שליח צבור. והוא הדין (ט) אם שמע סוף ברכה מאדם אחר, בין ברכה זו ובין ברכה אחרת⁽¹¹⁾: (יט) שמעיה משליח צבור. ודוקא אם פנו לצאת והשליח צבור התפון להוציא, וכדלעיל בסמן ו סעיף ד: (כ) אלו. של קריאת שמע, והוא הדין לכל התפלות, וכדלעיל בסוף סימן ו ונעין שם בפרי חדש⁽¹²⁾ ובסימן ח סעיף ה, עין שם במחצית השקל ובאצות החיים וסימן ריש סעיף ה וסימן רצ"ח סעיף ד, לבד מברכות של תפלה דאין השליח צבור מוציא את התפי, ויבלקמן בסמן קד: (כא) שהוא בקי. ואפלו אם יצא כבוד מוציא⁽¹³⁾, ויבלקמן בסמן טט, והוא הדין בכל התפלות, ויבלקמן בסמן תקפה ובסימן תרצב, לבד מברכת הנהנין דמי שיעצא אין יכול להוציא את האחר שהוא מתיב עדין בברכה, ויבלקמן בסמן ריג סעיף ב, ואפלו למי שאינו בקי: (כב) הצידי. אפלו (ט) אם אינו בקי: (כג) בפחות מעשרה⁽¹⁴⁾. והוא דוקא לענין ברכת קריאת שמע, וגם בברכת השחר הלבוש מתמיר בברכת קריאת שמע ונעין בבאור הלכה, אבל שאר ברכות, כגון ברכת המצות וברכת הנהנין, אפלו יחיד מוציא את הצידי אפלו לבקי, ויבלעיל בסמן ח. אף בברכת הנהנין יש כמה חלוקים, דבברכה ראשונה של הלחם והיין לכלי עלמא הדין כמו שפנתבג⁽¹⁵⁾, וכדאיתא בריש סימן קצג סעיף א, אף צריך שיקבעו את עצמם לזה דהינו שלישבו יחד; ולענין ברכת הנהנין, אם רק שנים אכלו, מצוה לחלק ולברוך כל אחד לעצמו, אם לא שאחד אינו בקי ואז יוציא אותו התפי, וכדאיתא בסמן קצג, עין שם. ובשאר דברים חזון מפת ויין, בין בברכה ראשונה ובין בברכה אחרונה, יש עדות בין הפוסקים אם אחד יכול להוציא חברו, ויבלקמן בסמן ריג, עין שם: (כד) דהוי הפסק. בין קריאת שמע להברכה, כמו שאסור להפסיק בין כל דבר מצוה או הנאה שמכרכין עליו להברכה שלפניו, אבל

שם בסוף הענין ויוצא ולא חישבין להפסקה של 'מצרים ערכים', עין שם * עם השליח צבור. עין במשנה ברורה. ועין בטור ובית יוסף שכתב בשם תשובת הרא"ש דאם היה כהן לדברי שליח צבור בשתיקה, ובאמצע הברכה היה פונה לבד לדברים אחרים, הפסיד הנהגה, שהפסיד באמצעותה, שכל שהוא סומך על השליח צבור צריך לכוון לבד לכל מה שהוא אומר ולא יפנה לבד לדברים אחרים, שאם לא כן לא יצא, אבל בשלח קורא פסוקי, אף אם קרא באמצע בלא פניה, וצריך עין גדול, לפי מה דנקאמן לן שומע בעונה ומי כאלו אמר ממש פסוקי, וכדמובח בברכות ח כ ע"ב בתוספות ד"ה קראשקון, אם כן אפלו אם נחשב מה שבאמצע פנה לבד לדבר אחר כאלו דלג באמצע, מאי הוי, והא כתב הרשב"א בברכות פרק קמא, והובא מקצתו בסימן קפו, דאם שנה ודלג הרבה באמצע ברכות הארכת ויצא ידו וכתבו, ולא יצא שהמשנה מטעם שכתבו חקמים לא יצא אלא קשמונה בפתיחתו או בחתימתו אבל שלא נהפך אינו מעבב, אלא התבות שפרטו חקמים בהן, כגון מה שאמרו ברית וחורה ומלכות בברכת הנהנין, ויגון הנזרת וציאת מצרים ומלכות וגריעת ים סוף ומפות בכורות קאמת ויציב⁽¹⁶⁾, וכל כיוצא בזה. ואין לומר דחשיבין מה שבאמצע פנה לבד לדבר אחר כאלו הפסיק ממש פסוקי כמו דחשיבין כל הברכה כאלו אמר פסוקי, וינדוק בזה קצת לשון הרא"ש "שהפסיק", עין שם; אבל זה אינו: תרא, דאפלו הפסיק ממש באמצע ברכה ארבה, אין הדין דרוד צריך לחזור ולברך⁽¹⁷⁾, עין בשמ"ט אדם כולל כה: ועוד, דבשלא תחלת הברכה וסופו ששבע מאחר שהוציא בפיו והתפון להוציא בזה, ניהא מה דחשיבין לה גס כן כאלו הוציא בפיו, אבל מה שבאמצע פנה לבד לדבר אחר אינו פו אם הרהור בעלמא; ואפלו מאן דאית לה הרהור קדבור דמי, הוא רק במחשב בכתבתו איה תבות של קריאת שמע או תפלה וכיוצא בזה אבל לא הרהור בעלמא באיזו דבר, וגם הרא"ש בעצמו פסק בפרק מי שמתו והרהור לא קדבור דמי. ואולי דנגנת הרא"ש לומר דלא יצא ידו מצוה מן המפקד, ועין מה שכתב בבית יוסף בסמן נח בשם הרשב"א על מה שאמר "הקורא את שמע עם אנשי משמר לא יצא", עין שם * גנחת. ועין במשנה ברורה. ונראה לי, דלא אמר הרא"ש דבר זה כי אם בזמנו שהיו נוהגין עדין העולם לצאת בברכת הש"י, וכמו שכתב הגר"א, על-פיו הוא שהחמיר על עצמו לאמר בפיו עם הש"י הברך לומר גנחת שלא להגיה קולו כדי שלא לקלקל בזה לשאר אנשים השומעים ומכניסם לצאת בברכת הש"י; וגם אפשר דמשמע זה היה מההר לסיס הברכה ולענות אמן אחר הש"י, כמו שמוכח בטור, כדי שלא לפרש עצמו מן הצבור שצריך לן לכתחלה לענות אמן אחר הש"י, ואפשר לו לעכובא דבלאו הכי לא יצא בברכתו⁽¹⁸⁾, וכמו שכתב הרמב"ם יונה בפרק מי שמתו והובא בסמן זה במגן אברהם בפני סעוד קטן ה, מה שאין כן בפיים שנהוה שכל אחד מקרב לעצמו ברכת קריאת שמע: * בפחות מעשרה. עין במשנה ברורה כמה שכתבנו לענין ברכת השחר בשם הלבוש, והוא בסוף סימן ו, והביאו מגן אברהם שם בסעוד קטן י, והמגן אברהם בפני סעוד קטן ה פלגי עליו, וכתב דלכלי עלמא בשאר ברכות שאינו בקי לא בעי עשירה. והפריימגדים שם כתב דאפשר שלבוש מרי דוקא בקי, ואפלו בקי תמה עליו הפריימגדים בסמן ח, מנין לה לחלק זה מבין המצות ונקאמן לן דמי שיעצא מוציא ולא בעי עשירה, עין שם. ובבית יוסף אדם בכלל ה דסחם דברקי הלבוש ומשמע מה דהלבוש מחמיר בכל גווי, ובאמת כן משמע בלבוש בסמן נט סעיף ד, ועין שם בס' כן טעם לזה⁽¹⁹⁾: * ולא יענה אמן, לאורה נוכל לומר דכוננת בבית יוסף הוא דוקא אם הוא מתפלל בשוה עם הש"י, והוא הדין אם הוא מתפלל ביחיד, וקא לאפקוי מאתן הנהנין לענות תמיד אמן אחר "הבוחר", כמו שנקוד בטור בסמן זב, ובאפן זה גם אחר ברכת יוצר אור אחר הש"י, דהוי עונה אמן אחר עצמו, אבל אם סיס קדם את הש"י, אפלו יצא ברכת "הבוחר" צריך לענות אמן אחר הש"י, ובהו לא חישבין להפסק, וכן נראה שהבין כן הרב פ"יוסף והשערי תשובה, וכן משמע קצת בבית יוסף סוף ד"ה ומשמע וכי שפסוקים שם בדרת הרמ"ה. וכוננת הרמ"א במה שסיים: ועין וכו', הני כמה שכתב שם

שער הצידי

(5) עין באר היטב: (1) בית יוסף: (1) אהרונים: (2) פריימגדים בסמן נא: (3) מגן אברהם בשם תלמידי רבנו יונה: